

Menekülés a mozdulatba

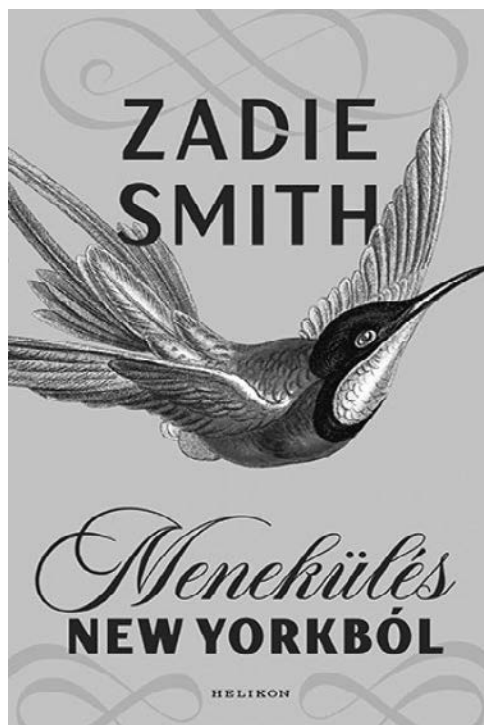
(Zadie Smith: *Menekülés New Yorkból*)

Schaffer Anett

(1992, Miskolc)

Irodalomtörténész, kritikus. A Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának doktorvárományosa. A Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézetében dolgozik egyetemi tanárségedként. Kutatási területe a kortárs magyar és angolfón próza.

Zadie Smith 2000-es *Fehér fogak* című regényével robbant be a köztudatba, melynek megjelentetési jogait még jóval azelőtt megvette a Hamish Hamilton kiadó, hogy az író befejezte volna azt. A szerző azóta is leginkább regényeiről ismert, melyek közül eddig a *Fehér fogak* mellett három jelent meg magyarul, *A szépségről*, az *NW* és a *Swing Time*. Smith-től nem áll távol a novellaírás sem, hiszen folyóiratokban korábban is publikált novellákat, a jelen kötet írásai közül is nyolc már megjelent korábban folyóiratokban, a legtöbb a *New Yorker*-ben. 2005-ben pedig már kiadott egy rövid, mindössze két novellát tartalmazó kötetet, a *Martha and Hanwellt* (*Martha és Hanwell*). Emellett esszéket is publikál, a *Sugallatok* című esszékötete 2020-ban magyarul is megjelent. 2021-ben pedig a drámaírás felé is elmozdult a *The Wife of Willesden* (*Willesden felesége*) című kötetével.

Rögtön feltűnik, ha a *Menekülés New Yorkból* című kötetet a kezünkbe vesszük, az egyértelműen a kidolgozott borítót, mely egy repülő kolibrít ábrázol, amely el is repül, mire levesszük a védőborítót, hiszen a keménykötésű borítón már csak a farktollai láthatóak, mindez pedig már előrevetíti, hogy a mozgás központi témája lesz a kötetnek. Emellett a figyelmes olvasók, még mielőtt belekezdenének az első novellába, észrevehetik, hogy a kötet magyar címe nem az angol fordítása (*Grand Union*), hanem egy másik novella címét emelték a kötetcímé. Az utolsó, angolul *Grand Union* címet viselő novella pedig az *Egybeforrva* címet kapta a magyar fordításban. Talán azért dönthettek a címváltoztatás mellett, mert feltételezték, hogy a magyar olvasók közül nem mindenki ismeri a *Grand Union* szókapcsolat jelentését, és így magyar közegben kevésbé hozza játékba az ahhoz kapcsolódó konnotációkat. Az angol cím a *Grand Union Canalra* utal, mely Anglia leghosszabb, Londonon is áthaladó csatornájának neve. Ez a kép pedig egyrészt a vízfolyás folyton haladó mozgását, másrészt a terek és így az ezen terekben élő emberek összekapcsolódását

hívja elő. A magyar cím ugyan nem utal a víz központi motivikus szerepére, a mozgásra azonban igen.

A magyar fordítás címadó novellájában, mely éppen a kötet közepén található, 9/11 után együtt hagyja el egy bérelt autóval New Yorkot a három főszereplő, Michael, Elizabeth és Marlon. A jelenet azt a városi legendát dolgozza fel, mely szerint Michael Jackson, Elizabeth Taylor és Marlon Brando a repülőgépek becsapódása után együtt menekült el a városból. A jól ismert szereplőkkel játszódó novella legerősebb része egyértelműen a befejezés. A mű, mely a menekülés módjának kidolgozásával, illetve a menekülés folyamatával hosszasan foglalkozik, végül a menekülés lehetőségével zárul. Marlon benne így szól: „Nem szívesen áruolom el neked, öcskös, de különben se nagyon lenne választási lehetőség. Úgy néz ki, hogy senki sem fog teleportálni minket. Akármilyen is ez a szar... a levegőre mutatott, a levegőben lévő molekulákra, magára az időre, bele vagyunk ragadva, mint ahogy mindenki más.” (156.)

A mozgás gyakran szövegszervező erővé válik (a szereplők sétálnak, taxiznak, nyaralni mennek), ennek ellenére épp az időbe és az adott időlehetőség-, illetve elgondolás rendszerébe ragadás az, amellyel a kötet igen sok szereplőjének szembe kell végül néznie. A *Menekülés New Yorkból* című novella szereplői számára 9/11 tragédiája mutat rá az időből való kilépés lehetőségére. A *Lusta folyó* című novellában a brit nyaralók egy spanyolországi all inclusive szállodában és annak mesterséges folyójában úszkálva élik meg (az időből való kiszabadulás helyett) az időbe ragadást, a menekülés lehetőségét: „Hirtelen az, ami egészen természetesnek tűnt, lassan sodródni egy végtelen körben, miközben hallgatjuk a nyár slágerét, aminek történetesen épp az a címe, hogy »Lassan«, így már nem egyszerűen természetellenesnek tűnik, hanem roppant furcsának is. Nem annyira az életből való kiszabadulásnak, mint inkább az élet valamilyen borzalmas metaforájának.” (41.)

Smith *NW* című regényében már megjelent az az elgondolás, miszerint a nő időhöz kötöttsége jóval erősebb, mint a férfié. Ez pedig újabb szereplők szájában visszhangzik. A *királyért* című novellában az alábbiakat olvashatjuk: „Próbáltam azzal védekezni, hogy egy nő olyan gyakran érzi azt, hogy az életét az idő diktálja: a biológiai idő, a történelmi idő, a személyes idő. A Sarah nevű barátomra gondoltam, aki egyszer azt írta, hogy az anya egyfajta óra egy gyerek számára, mert a gyerek életének idejét az anyja ideje határozza meg. Az anya a háttér, ami előtt a gyerek élete játszódik. Talán érthető, ha egy ember, aki ennyire nyom az idő súlya, nehezen tudja megengedni, hogy a gyönyör teljesen eltörölje az időt.” (256.) A *Különleges hét* címűben pedig az öregedő, nagymamává érett nő időtapasztalata világítja meg férjével való kapcsolatát: „Szerette az unokáit és azt az idegen világot, amit magukkal hoztak, de a menyé az olyan nők közé tartozik, akik úgy viselkednek, mintha a babáik újból elkezdene az egész koncertöt, az elejétől. Kedves elképzelés, de nem igaz, legalábbis Marie esetében. [...] Ehelyett az idő kezdte újraformálni magát a meggyötört teste körül, és úgy találta, hogy szeretne újból egyedül lenni. vele.” (186.) A kifejezetten női témák, a nőiesség, a női lét kérdései visszhangoznak a családját hátrahagyva Amerikába emigráló férfi feleségét ábrázoló *Dialektikában*. A barátság mellett a női szexualitás, illetve a szexualitással kapcsolatos, nőkre vonatkozó felfogások jelennek meg az *Érzelmi fejlődés* című novellában, a háború és az ahhoz kötődő nemi

erőszak időn és téren átívelő tapasztalata a példázatszerű, *Két ember érkezik a faluba* című novellában.

Az időbe ragadás mellett azonban a terek identitásra gyakorolt hatása is megjelenik. A novellák jó részét városokban játszódnak, vagy épp a városokból való kilépés lehetetlenségét ábrázolják. New Yorkból nem képes kilépni a *Belváros* főszereplője, hiába szeretne olyan lenni, mint az igazi művész, a magyarországi erdőben élő osztrák festőművész. Az előítéletek, illetve az azok mögött lévő valóság összeütközése jelenik meg igen plasztikusan a New York-i, afroamerikai, transzszexuális Miss Adele-ről szóló novellában, mely a kötet egyik legerősebb és legkidolgozottabb darabja. A kicsi, zárt boltban zajló fűzővásárlás hozza felszínre az elfogadás és a kirekesztés kérdéseit. Miss Adele nem képes elmenekülni a sztereotípiák elől, végül akaratan kívül a rohanó örült megtestesítője lesz, ahogy a boltból elvitt fűzővel menekül – nem azért, mert ellopta volna azt, sokkal inkább a kirekesztés elől. (Ugyan nem tartozik szorosan a műhöz, igen zavaró ebben a novellában és másokban is, hogy a Miss megszólítás, ha mondat közben jelenik meg, kisbetűvel szerepel a magyar kötetben.) Mike McRae a *Különleges hétköz* saját hibája elől próbál menekülni, vissza korábbi életének egy változatába, de ez lehetetlennek bizonyul, ebben a novellában hangzik el a mondat, amely emblematikus Smith terekre fókuszáló prózájával kapcsolatban, hiszen az író művei, éppúgy ahogy az építész előadása: „Hát, mondjuk, nagyjából arról szól, hogy... bizonyos terek hogyan határozzák meg... vagy formálják az életünket.” (170.)

Az idő és tér mellett a társadalmi osztály és a család meghatározó volta jelenik meg, utóbbi leginkább a gyermek szereplők esetében. Ezt mutatja az *Épp jó* című novella, amint Donovan, a jótékonysági bábelőadásokat adó család dadogó fia és Cassie, az elhanyagolt, egész hétvégén tévéző, színes bőrű lány egészen más szabályok szerint játszó sakkot és a bábozásról is egészen más elképzeléseik vannak. Ez a *Találkozás az Elnökkel* című novellában is igen látványosan megmutatkozik: Bill Peek, a világot VR-szemüvegen keresztül néző fiú és a nővérét elvesztő, alacsony társadalmi helyzetű Aggie hiába nézik ugyanazt, gyökeresen mást látnak. Ezt pedig csak a halállal való szembeütközés univerzális élménye írhatja felül.

A kötet legerősebb novellái közelebb állnak a szerző regényeiből már ismert írásmódhoz, illetve tematikához. Új kötetében Smith azonban jócskán kísérletezik is – mind a formákkal, mind pedig a témákkal. Ezek a kísérletek azonban nem minden esetben sikerülnek szerencsésen. Találhatunk itt metafikciót mint ironikus feladatlapismertetést (*Szülők reggeli Epifániuma*), disztópikus jellegű írásokat (*Találkozás az Elnökkel*, *Most jobban, mint valaha*), fantasy történetet (*A hernyó*). Az egyik erősebb novella, mely Kelso Cochrane meggyilkolásának történetét dolgozza fel (*Kelso dekonstruálása*) a metafikcióval és a filmszerűséggel játszik – mind kezdetében („Az alakok: Kelso és Olivia egy házaspár. A helyszín egy ócska bérelt szoba a Bevington Roadon, Portobellóban.” [214.]), mind megszerkesztettségében; mintha folyton váltakozó jeleneteket látnánk, amelybe be-betörnek a metafikciós elemek.

A kötet mottója Frank O'Hara *Yesterday Down at the Canal (Tegnap lent a csatornánál)* című verséből származik: „Hogy lehet, hogy bárki is ne legyen képes lenni”, angolul „How can anyone fail to be”, mely a „fail” szó használatával sokkal inkább bevonja a kudarc

gondolatát, mint a magyar fordítás, így talán helyesebb volna a „Hogyan vallhat bárki kudarcot a létben” fordítás. A létezés pedig itt alapvetően időhöz, terekhez, illetve társadalmi osztályhoz kötött. Kudarcot pedig kétféleképp vallhatnak szereplők: vagy nem illeszkednek be az elvárásrendszerbe, vagy épp nem tudnak kilépni abból. M. Nagy Miklós fordítása, néhány kevésbé szerencsés megoldástól eltekintve (ilyen például az e-mail címek fordítása a *Kelso dekonstruálása* című novellában), jól átadja a novellák hangulatát és Smith nyelvezetének sajátosságait.

Smith vissza-visszatérő témája a kötetben a történetmesélés. A posztmodern tapasztalatához visszanyúlva olvasható az az újság címlapján a *Kelso dekonstruálása* című novellában, hogy „AZ EGÉSZ VILÁG SZÖVEG.” (235.) A halál tapasztalata is szöveggé válik: „Biztosan eljön majd az ideje annak, hogy a halottak szavakká, érvekké, jelképpé és történelemmé változtassák [...]”. (235.) Önironikus kijelentés ez egy novellában, amely épp Kelso Cochrane halálát mondja el. Némely esetben a fül-szövegben ígért autofikcióhoz is kapcsolható, hogy igen gyakran jelennek meg a novellákban művészek vagy író karakterek, akik (így vagy úgy) az alkotással küzdenek. A *Belváros* azt járja körül, hogy mit jelent művésznak lenni New Yorkban. A *Blokk* főszereplője pedig istenszerű lényként lép elénk, a szöveg mindvégig Isten és az író hasonlóságával játszik; s a történetmondó szerepe a fantaszzerű *A hernyó*ban is kiemelt jelentőséggel bír.

A kötetben szereplő novellák változatossága (azzal együtt, hogy 2021-ben egy drámát is megjelentetett Smith) arra utalhat, hogy a szerző új utak felé fordul, egyáltalán nem elfeledkezve azonban korábbi gyakran tárgyalt témáitól, mint a kortárs London és New York világa, a terek jelentősége, a rasszizmus, az előítéletek, a nőiséghez kapcsolódó kérdések, melyek legjelentősebben az alkotás és a művészlét kérdéskörével egészülnek ki ebben a kötetben. Kíváncsian várom, hogy milyen új utakra lép a következőkben Smith, illetve, hogy a *Blokk* főszereplője által említett töredékesség („Újabbban a töredékeket szeretem. Nem úgy gondolok a töredékekre, mint ami hibás vagy bármilyen módon nem teljes. Eleve a kompletista modell miatt kerültem ilyen bajba. Most áldom a félkészit, a befejezetlent, a töröttet, a szilánkot!” [239.]), mely részben erre a kötetre is jellemző,¹ uralkodóvá válik-e a későbbi műveiben.

Összességében – minden erénye mellett – nem ez Smith legjobban sikerült műve. Bár az egyes novellák között, ahogy láttuk, van tematikai kapcsolat, mégis kissé esetlegesnek tűnik az összeállítás, az erősebb, jelentősebb novellák mellett néhány gyengébbet is találhatunk. Mintha még keresné a helyét és hangját a novella műfajában a szerző. Azok számára, akik még sosem olvastak semmit Smith-től, azt tudom tanácsolni, hogy ne ezzel a művével kezdjék. Azonban azok, akik már jártasak a Smith-féle szövegvilágban, újabb meghatározó olvasmányélményekkel gazdagodhatnak – ráismerhetnek a korábbi regények autentikus hangjára, amelyet Smith kétségkívül hatásos módon működtet.

(Helikon, 2021)
Schäffer Anett

1 Baranyák Csaba szerint ez az idézet „szinte az egész mű kicsinyítő tükré lehetne”. BARANYÁK Csaba 2021. Michael Jackson, Liz Taylor és Marlon Brando együtt menekül, és közben beszélgetnek. In: *Magyar Narancs*, <https://magyarnarancs.hu/sorkoz/michael-jackson-liz-taylor-es-marlon-brando-egyutt-menekul-es-kozben-beszelgetnek-242841> (a letöltés ideje: 2022. 10. 06.)